

УДК 340.1

ЮРИДИЧНА ОСВІТА ТА ПРАВОВА КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Усеїнова Г. С.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: У статті розглядаються актуальні питання, пов'язані із юридичною освітою, кореляцією правового виховання громадян та рівнем правової культури, державні програми щодо правової освіти та механізми реалізації. Наводяться історичні дослідження щодо проблем у вищій юридичній освіті тощо. Приводяться деякі аспекти сучасної правової освіти у Вищих навчальних закладах.

Ключові слова: юридична освіта, правова культура, юрист, правознавство, правова освіта, мова юриста.

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные вопросы, касающиеся юридического образования, корреляцией правового воспитания граждан с уровнем их правовой культуры, государственные программы правового образования и механизмы реализации. Предоставляются исторические исследования высшего юридического образования, а также некоторые аспекты современного правового образования в Высших учебных заведениях.

Ключевые слова: юридическое образование, правовая культура, юрист, правоведение, правовое образование, речь юриста.

Annotation: in this article are reviewed questions, about law education. Links of law nurture of citizens with their law culture. Government programs related to law education and mechanism of their realization. Submitted historical research about law students, some aspects of law education in University.

Key words: law education, law cultural, lawyer, lawyer's speech, jurisprudence for non-law students.

Правова освіта є складовою частиною системи освіти і має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства [17]. Саме тому, питання юридичної освіти є актуальним для дослідників. Останні поглиблені роботи стосуються саме цієї тематики. Так, монографія «Правова освіта» присвячена дослідженню фундаментальних засад правового виховання, визначенню методологічних підходів і понятійних конструктів, з'ясуванню правового виховання як базового чинника державотворчого процесу в Україні. Автори розглядають правове виховання у політологічному, державознавчому, філософсько-правовому та соціологічному аспектах [16].

До питання вивчення юридичної освіти також зверталися у своїх наукових роботах інші вчені. Серед них: В. Андрейцев, С. Богачов, О. Ганзенко, В. Губик, О. Дьоміна, А. Жидких, А. Заболотских, Н. Зипунникова, М. Карпенко, І. Козінцев, О. Макарова, С. Максимов, Б. Пантелеев, Л. Перевалова, Ю. Шемшученко тощо [1-2, 4-15, 18].

Отже, тема є назрілою, продиктованою умовами часу, однак має і свою історичну передумову.

Опрацьовування впливу встановленого процесу юридичної освіти на компетенцію та здібності майбутніх правників хвилювало дослідників здавна. Найбільш цікавими, з нашої точки зору, є наукові публікації часів Російської імперії. Так, М. Вільський зазначав: «Давно пора бы заметить, что у нас ни в гимназиях, ни в семинариях, ни в университетах не обращается никакого внимания на то, что важнее всего ... на умение говорить; напротив ... впоследствии ... уже не будет почти ... возможности отстать от усвоенного, если только он не станет вновь

учится говорить ... и не обладает особым упорством ... вроде Демосфена ... ничего подобного тому, что существует между студентами других стран ... где происходят серьезные прения..., которые служат школой красноречия ... Эта проблема так и остается проблемой» [3, с. 63-65]. Отже, автор наведеної статті поставив перед дослідниками вельми важливі питання, однак, відповіді на них шукати залишив нащадкам. Тобто сучасним правникам, які із плином більше ніж 100 років, спираючись на досвід та нові тенденції мають вирішувати назрілі проблеми. Однак коло питань сьогоденного науковця значно розширилось, тому що матеріали М. Вільського стосувались виключно професійних юристів Російської імперії. Проте на відміну від наведеної публікації, нас цікавить не тільки юридична освіта майбутніх юристів, а й освіченість інших студентів, до програми навчання яких внесений такий предмет як «Правознавство».

Ця тема є найбільш актуальною саме за часів незалежної України, коли стає доведеним, що без загальної високої правової культури населення, розбудова правової держави, розвиток громадянського суспільства стають малоймовірними.

Нагадаємо, що за часів Російської імперії питання масової правової культури не виділялось, правові знання були для юристів.

Радянський же період відзначається формуванням у населення скоріше деформації правової культури, наслідки чого можна відчуті і дотепер.

А за часів формування незалежної української держави на перший план, як для громадян, так і для держави виходили економічні аспекти життя.

З плином більше 20 років незалежності, з нашої точки зору, питання правової культури населення, пошук дієвих механізмів її підвищення постають питаннями першочергового значення.

Це знайшло своє відображення і на законодавчому рівні. Були прийняті відповідні нормативно-правові акти: Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження примірних програм здійснення органами юстиції перевірок стану правової освіти» від 11.03.2013 № 402/5; Наказ Міністерства юстиції України «Щодо правової освіти населення» від 14.11.2011 № 3325/5; Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» від 18 жовтня 2001 року № 992 тощо. У них у загальному вигляді були визначені основні завдання, мета, сприяння реалізації тощо.

Однак, необхідно зазначити, що вказані нормативно-правові акти не дають конкретних шляхів втілення поставлених завдань. Отже, нормативна база з цього питання не є досить обширною та вичерпною.

Тому питання підвищення правової культури постійно підіймається у суспільстві. Юристи, політологи та інші науковці доводять взаємозалежність та зв'язок рівня правосвідомості та правових знань громадян із ступенем наближення до правової держави та розвитку громадянського суспільства.

Однак, зважаючи на різні умови, масових заходів підвищення або надання громадянам правових знань досі не впроваджено. З нашої точки зору, одним із реальних шляхів, механізм якого вже впроваджений на практиці, однак не застосовується – є наявність у програмі ВНЗ для студентів не юридичних спеціальностей дисципліни «Правознавство».

Можливості цього шляху досі не знайшли свого використання у всій потужності. Вважаємо, перш за все, тому, що викладання курсу провадиться з акцентом на теоретичні, фундаментальні питання, теорію права та держави. Правознавство для економістів, філологів, хіміків, лінгвістів та студентів інших не юридичних спеціальностей, побудоване таким же чином як і для абітурієнтів на юридичні факультети. А саме: основи теорії держави та права, галузей права України тощо. З академічної точки зору, цей підхід є правильним, адже ознайомлює студентів із основами юридичної науки.

Однак, якщо мати на меті виявлення реального становища, то потрібно зазначити:

- правова наука є фундаментальною, вивчення її теоретичних основ може бути надто складним для студентів інших спеціальностей;

- вивчення основних галузей права, опрацювання їх предмету, методів може не обов'язково мати результатом підвищення правової культури студентів неюридичних спеціальностей, бути спонуканням для майбутньої «правової» поведінки в реальному житті тощо;

- зважаючи на потреби, які продиктовані життям, акцент у курсі навчання потрібно робити на практичних аспектах, правах громадян та способах вирішення спірних правовідносин тощо.

- навчання студентів досить складним процесуальним діям, таким як складання позовної заяви тощо, не має входити до курсу «Правознавство», адже є суто професійною діяльністю висококваліфікованого юриста.

До того ж, ми переконані, що викладання дисципліни «Правознавство» для студентів інших

спеціальностей має виконувати функцію не тільки загальної освіченості, а саме цілеспрямованої правової освіти, підвищення правової культури громадян України.

Вищезгадана Програма [17], одним із шляхів реалізації визначає органічне поєднання правової освіти із загальною середньою, професійно-технічною і вищою освітою. Отже, навчання у ВНЗ є кульмінаційною точкою. Їй має бути приділена найбільш концентрована увага. Відповідно до норм Програми, обсяг і зміст обов'язкового курсу з правознавства визначається для загальноосвітніх навчальних закладів – потребою суспільства у вихованні правосвідомого громадянина. Однак, маємо наголосити, що «потреба суспільства» та «правосвідомий громадянин», все-таки є оціночними поняттями. А у країні, в Основному Законі якої, визначено правову, соціальну державу все-таки як декларативну норму, потреба у правосвідомих громадянах існує перманентно.

Поряд із цим законодавство України визначає, що складовою частиною правової освіти є самоосвіта громадян з питань права і держави. Цю складову, дійсно, не можна виключати із ланцюжка підвищення правової культури. Однак, самоосвіта має засновуватися на якомусь базисі. Інакше матиме місце вірогідність деформації правосвідомості в той, чи інший бік. Таким підґрунтям і має стати курс «Правознавства» у ВНЗах. Отримавши відповідні знання від спеціалістів щодо основ державного ладу, правової системи, системи права, така особа в подальшому матиме змогу реалізувати самоосвіту у привільному напрямі.

Методи, ігрові форми, вирішення практичних завдань, відповіді на питання, що ставляться самими студентами, запрошення спеціалістів-практиків – все це може забезпечити зацікавленість до предмету «Правознавство», як наслідок – до правомірної та законної поведінки, захисту своїх прав та інтересів юридичними засобами, поширення цього переконання серед близьких та родичів тощо.

Великою мірою, це залежить від викладача та його рівня правової культури, власного бажання та переконання до надання знань, що сприятимуть підвищенню правосвідомості у студентів.

Отже, зважаючи на вищевикладене, можна зазначити, що горизонти викладання навчальної дисципліни «Правознавство» є досить широкими. Однак, потребують певного удосконалення правові механізми регулювання. Зв'язок між правовою освітою та правовою культурою не тільки існує, але й має бути укріплений для потреб громадян, які прагнуть жити в правовій державі із розвинутим громадянським суспільством. А вчені мають поглиблювати наукові розробки цієї перспективної та поки що, недостатньо вивченої теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейцев В. І. Правнича освіта в Україні: проблеми теорії та практики [Текст] : навч.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев, В. В. Андрейцев; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Рад. шк., 2000. – 768 с.

2. Богачов С. В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія

політ. і правових вчень / С. В. Богачов. – К. : Б. в., 2010. – 20 с.

3. Вильський Н. Деморалізується ли наша адвокатура? [Текст] / Н. Вильський // Журнал гражданского и уголовного права, 1891. – Книга первая. – С. 53-76.

4. Ганзенко О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / О. Ганзенко. – К. : Б. в., 2003. – 16 с.

5. Губик В. Актуальні питання правової освіти [Текст] / В. Губик // Юридичний вісник України. – 2007. – №49 (8-14 грудня). – С. 9.

6. Дьоміна, О. С. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / О. С. Дьоміна. – К. : Б. в., 2007. – 20 с.

7. Жидких А. Правовое просвещение граждан [Текст] / А. Жидких // Законность. – 2010. – 8. – С. 58-60

8. Заболотских А. Правовое просвящение населения [Текст] / А. Заболотских // Законность. – 2009. – 8. – С. 22-25.

9. Зипунникова Н. Н. Институты советского права в «конвейерной ленте» правового образования: в продолжение разговора о реформе подготовки юристов в начале 1930-х гг. [Текст] / Н. Н. Зипунникова // Российский юридический журнал. – 2013. – № 3. – С. 182-195.

10. Карпенко М. Роль командирів (начальників) в організації і проведенні правової роботи у Збройних Силах України [Текст] / М. Карпенко // Право військової сфери. – 2007. – 11. – С. 13-15

11. Козінцев І. Методичні рекомендації по правовій самоосвіті [Текст] / І. Козінцев // Радянське право. – 1990. – №8. – С. 63-67.

12. Макарова О. В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект [Текст] / О. В. Макарова. – К.: Б. в., 2010. – 20 с.

13. Максимов С. І. Методологічні основи правового виховання [Текст] / С. І. Максимов // Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2010. №6 : зб. наук. пр. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого; голова ред. кол. А. П. Гетьман. – Х. : Право, 2010. – С. 53-63.

14. Пантелеев Б. Н. Новые меры государственной поддержки правового просвещения в России [Текст] / Б. Н. Пантелеев // Российская юстиция. – 2011. – № 10. – С. 61-64.

15. Перевалова Л. В. Правова освіта та її роль у формуванні правової культури студентської молоді [Текст] / Л. В. Перевалова, М. Г. Окладна // Політична культура суспільства: джерела, впливи, стереотипи: Зб. ст. і тез (за матеріалами Всеукр. наук.-теорет. конф. – XX Харківські політологічні читання). – Х. : НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування АПрН України, 2008. – С. 257-259.

16. Правове виховання // Монографія за редакцією В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. 2-ге видання, перероблене і доповнене. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo-izdat.com.ua/books/products/572/Pravove-vihovannya-v-suchasniy-Ukrayini.html>.

17. Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» [Текст] // Офіційний вісник України. – 2001. – № 43. – С. 36. – Ст. 1921.

18. Шемшученко Ю. Правова освіта молоді як фактор українського державотворення [Текст] / Ю. Шемшученко // Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молоді: Наук. пр. та матеріали конф. . – К., 2001. – Вип. 1. – С. 44-45.